

№ 15 Дәріс. Тоқыма жаймаларының асортименті және сапасын анықтау.

Сабақтың жоспары

1. **Тоқыма жаймаларының асортименті:** Жіктеу принциптері және негізгі топтары.
2. **Асортимент факторлары:** Шикізат құрамы, құрылымы және әрлеу сипаты.
3. **Тоқыма жаймаларының сапасы:** Сапа көрсеткіштерінің топтары.
4. **Сапаны анықтау:** Лабораториялық сынаулар, дефектология және стандарттау.

Дәрістің мазмұны

1. Тоқыма Жаймаларының Асортименті

Асортимент — бұл өндірілетін тоқыма жаймаларының (маталардың) барлық түрлерінің жиынтығы. Ол тұтынушылардың сұранысын қанағаттандыру үшін қажет.

Жіктеу Принциптері:

Тоқыма жаймалары әдетте келесі негізгі белгілер бойынша жіктеледі:

1. **Шикізат құрамы бойынша (Талшық түрі):**
 - **Табиғи:** Мақта, зығыр, жүн, жібек маталар.
 - **Жасанды:** Вискоза, ацетат маталар.
 - **Синтетикалық:** Полиэстер, полиамид (нейлон), акрил маталар.
 - **Аралас:** Екі немесе одан да көп талшық түрлерінің қоспасы (мысалы, мақта-полиэстер).
2. **Құрылымы бойынша (Тоқу түрі):**
 - **Маталар:** Қайысты, сатин, саржа, торлы тоқулар.
 - **Трикотаж:** Иірілген жіптің ілмектермен байланысуы арқылы жасалған.
 - **Кілемдер, мақта жаймалары** (мысалы, киіз).
3. **Мақсаты бойынша (Қолданылуы):**
 - **Киімдік маталар:** Сырт киім, көйлек-костюмдік, іш киімдік.
 - **Техникалық маталар:** Сүзгілер, қорғаныс маталары, конвейер таспалары.
 - **Декоративті-жиһаздық маталар:** Перделер, қаптамалар, дастархандар.
4. **Әрлеу сипаты бойынша:**
 - **Ағартылған, боялған, басылған** (өрнек салынған).
 - **Арнайы өңделгендер:** Су өткізбейтін, отқа төзімді, шөгуге қарсы.

2. Тоқыма Жаймаларының Сапасы

Сапа — материалдың белгілі бір қажеттіліктерді (функционалдық, эстетикалық, эксплуатациялық) қанағаттандыруға қабілеттілігін сипаттайтын қасиеттерінің жиынтығы.

Сапа Көрсеткіштерінің Топтары:

1. **Геометриялық және Физикалық Көрсеткіштер:**
 - **Ұзындығы, ені, қалыңдығы** (дәлдігі).
 - **Беттік тығыздығы** (бір шаршы метрдегі салмағы, г/м²).

- **Тығыздық** (жіп санының бірлік ұзындыққа шаққандағы қатынасы).
- 2. **Механикалық Көрсеткіштер (Беріктік):**
 - **Үзілу күші (Беріктігі):** Жайма үзілмей төтеп бере алатын ең жоғары күш.
 - **Үйкеліске төзімділік (Абразия):** Үйкеліс әсерінен тозуға қарсы тұру қабілеті.
 - **Тігістің беріктігі.**
- 3. **Эксплуатациялық Көрсеткіштер (Пайдалану):**
 - **Апшу (шөгу) және созылуға төзімділік.**
 - **Түс тұрақтылығы:** Жууға, жарыққа, терге, құрғақ үйкеліске төзімділік.
 - **Ауа өткізгіштік және гигроскопиялық** (ынтымақтасу қасиеттері).
- 4. **Эстетикалық Көрсеткіштер:**
 - **Сыртқы түрі:** Түсі, өрнегі, жылтырлығы.
 - **Драпировка қабілеті** (матаның әдемі салынуы).
 - **Ұстау сезімі** (жұмсақтық, тегістік).

3. Сапаны Анықтау және Бақылау

Тоқыма жаймасының сапасы **стандарттармен** (МЕМСТ, ИСО) және **техникалық шарттармен** (ТШ) реттеледі. Сапаны бақылау келесі кезеңдерді қамтиды:

А. Дефектология (Ақауларды анықтау):

- **Анықтамасы:** Матаның бетінде, құрылымында немесе түсінде стандарттарға сәйкес келмейтін ауытқулар.
- **Негізгі ақаулар:** Жіптің үзілуі, тоқыма ақаулары (жіптің өткізіп алуы, кедір-бұдырлық), бояудың біркелкі болмауы.

Б. Лабораториялық сынаулар:

- **Беріктік сынақтары:** Үзілу күші, ұзаруы және үйкеліске төзімділік өлшенеді.
- **Гигроскопиялық сынақтары:** Ылғалды сіңіру қабілеті анықталады.
- **Түс тұрақтылығын сынау:** Матаны жуу, құрғақ тазалау және күн сәулесіне ұшырату арқылы түстің өзгерісі бақыланады.
- **Шөгу сынақтары:** ЫЖӨ (жуу) алдындағы және кейінгі өлшемдері салыстырылады.

В. Сортқа бөлу:

Анықталған ақаулардың санына, мөлшеріне және орналасуына байланысты маталар **1-ші, 2-ші немесе 3-ші сортқа** бөлінеді. Сапасы бойынша барлық талаптарға сай маталар 1-ші сортқа жатады.

Бақылау сұрақтары (өзін-өзі бақылауға арналған сұрақтар)

1. Тоқыма жаймаларының ассортиментін жіктеудегі **ең маңызды үш принципті** атаңыз.
2. **Аралас және комбинацияланған** маталардың айырмашылығы неде? (Мысалы, мақта-полиэстер және мақта+полиэстер жіптерінің қосылуы).

3. Тоқыма жаймасының **сапасын** анықтайтын негізгі **төрт көрсеткіштер тобын** тізімдеңіз.
4. Неліктен **үйкеліске төзімділік** (абразия) киімдік маталардың ең маңызды механикалық көрсеткіші болып табылады?
5. Матаның **түс тұрақтылығы** қандай эксплуатациялық факторларға (кем дегенде үшеуін) тексеріледі?
6. **Дефектология** дегеніміз не және матаның **сортын** анықтаудағы оның рөлі қандай?

Әдебиет:

Негізгі әдебиеттер

- Каримов, С.С. Тоқыма өндірісінің материалтануы [Текст/Электронный ресурс] : оқу құралы / С. С. Каримов, Г. С. Болыс. - Алматы : Эверо, 2020. - 260 б. - ISBN 978-601-310-212-2
- Текстильное материаловедение. Лабораторный практикум [Текст/Электронный ресурс] : учебное пособие / Ю. С. Шустов, С. М. Кирюхин, А. Ф. Давыдов. - 3-е издание. - М : Инфра-М, 2020. - 341 с. - ISBN 978-5-16-011720-1. - ISBN 978-5-16-104106-2
- Джанпаизова, В.М. Тоқыма материалтануы [Текст] : оқу құралы / В. М. Джанпаизова, Г. Ш. Аширбекова, А. А. Тұрғанбаева. - Алматы : Эпиграф, 2021. - 208 б. - ISBN 978-601-255-172-3

Қосымша әдебиеттер:

- Материаловедение (Дизайн костюма) [Текст/Электронный ресурс] : учебник / Е. А. Кирсанова, Ю. С. Шустов, А. В. Куличенко, А. П. Жихарев. - М : Вузовский учебник, 2021. - 395 с. - ISBN 978-5-9558-0242-8
- Бузов, Б.А. Материалы для одежды. Ткани [Текст/Электронный ресурс] : учебное пособие. - М : ФОРУМ, 2018 ; : Инфра-М. - 224 с. - ISBN 978-5-8199-0510-4. - ISBN 978-5-16